

Špecifické vývinové poruchy učenia

Najväčšiu skupinu žiakov so zdravotným znevýhodnením na našej škole tvoria žiaci *so špecifickými vývinovými poruchami učenia (ŠVPU)*.

Dyslexia

Je to špecifická neschopnosť osvojiť si čítanie pri bežných výučbových podmienkach, pričom dieťa má primeraný mentálny potenciál a bežné sociokultúrne podmienky. Môže sa vyskytovať v rôzne silných formách. Dyslexia môže byť kombinovaná s vysokou inteligenciou, kreatívnym myslením, či umeleckým talentom, ktorý prekračuje bežný priemer. Aj keď je dyslexia celoživotný hendikep, včasné odhalenie a správny zásah prináša dobré výsledky a umožňuje úspešné zaradenie sa do spoločnosti, či rozvinutie individuálnych daností, schopností, inteligencie a talentu.

Využívanie špeciálneho prístupu a metód od začiatku vzdelávacieho procesu umožní dieťaťu naučiť sa rôznym alternatívnym študijným zručnosťami a stratégiám, ktorými zvládne a kompenzuje svoj problém. Dieťa s dyslexiou často prenáša chyby, ktoré robí pri čítaní aj do písania. K čítaniu má výraznú nechuť, podmienenú neúspešnosťou v tejto činnosti, či chýbaním zážitku úspechu.

Prejavy dyslexie

- neschopnosť dieťaťa zapamätať si názvy jednotlivých písmen, alebo mu osvojenie jednotlivých písmen trvá oveľa dlhšie než spolužiakom
- dieťa si často zamieňa tvarovo podobné písmená (b-d, a-e, m-n, k-h, k-b, p-j)
- máva problém pri spájaní slabík do slov (často už pri čítaní v prvom ročníku)
- často si zamieňa zvukovo podobné hlásky č/c, š/s, s/z a pod.
- vynecháva a vsúva písmená, či slabiky do slov (namiesto obchod prečíta obchodík)
- robíva slovné zámery (stôl prečíta ako stolička)
- máva pomalé tempo čítania
- nedodržiava interpunkciu (bodky, čiarky), čítanie je monotónne
- ťažkosti pri čítaní slov, v ktorých sa za sebou vyskytuje spoluhlásková skupina (plný, hmla, obdobie)
- deformuje slová, prípadne vsúva hlásky, ktoré sa v slove nevyskytujú
- nerozlišuje dĺžku hlások v slove
- po prečítaní textu často nie je schopné reprodukovať vlastnými slovami obsah prečítaného
- pri snahe zrýchľovať tempo prečítaného často volí nesprávnu taktiku dvojitého čítania, teda najprv si prečíta slovo potichu a potom ešte raz – nahlas
- prejavuje sa porucha krátkodobej pamäte, prejavujúca sa najmä pri zapamätávaní si informácií vnímaných sluchom

Ako rodič zistí, že má dyslektika?

- výskyt porúch reči a učenia v rodine
- naučilo sa neskoro rozprávať, vyskytujú sa poruchy reči
- má ťažkosti vo fonologickom uvedomovaní* – nie je schopné identifikovať hlásky v slove, spojiť hlásky do slov, komolí slová a vyskytujú sa zámery hlások v reči, napr. kolomotíva/lokomotíva, čvičí/cvičí
- má problémy s pracovnou pamäťou* – ťažkosti so zapamätaním dní v týždni, básničiek, príbehov, neschopnosť pohotovo pomenovať písmená
- problémy v jazykovom cite* – hovorí gramaticky nesprávne – nesprávne skloňuje, nehovorí správne v súvetiach, má problém porozumieť dlhšie výpovede iných ľudí, má problém porozumieť dlhšej zadávanej inštrukcii
- zmenil sa jeho postoj ku škole, učeniu* - na hodinách je menej aktívne, zvyšuje sa nechuť do školskej práce, do učenia
- máva problém s domácou prípravou na vyučovanie
- dochádza k zmenám v správaní – je nepozorné, vzdorovité, odmietavé, plačlivé, agresívne

- pri čítaní* - má problém a nestíha v škole vypracovať úlohy pre pomalé čítanie
- má problém a nestíha vypracovať zadania pre horšie porozumenie textu
- pracuje síce rýchlo, ale s veľkou chybovosťou a zlým porozumením prečítaného
- typy chýb pri čítaní* - zle sa orientuje v texte pri čítaní – nevie, kde sa číta, má problém v pravo-lavej orientácii, problém identifikovať, pomenovať písmená, často zamieňa tvarovo podobné (m/n, a/e, b/d, p/b/d, vynecháva, či vsúva písmená do slov
- technika čítania* - často len hláskuje, či slabikuje text, číta len slová, máva dvojité čítanie hlavne dlhších slov
- porozumenie a reprodukcia* – má problém s porozumením a reprodukciou textu z dôvodu narušeného jazykového citu, či ťažkosti v pracovnej pamäti
- má ťažkosti s osvojovaním si pravopisu, ťažkosti pri odpisovaní z tabule
- stráca sebadôveru a úctu k sebe a svojim schopnostiam

Dysgrafia

Je to špecifická porucha grafomotorického aktu – dieťa nevie napodobniť tvary písmen a číslíc. Nepamätá si ich, zrkadlovo ich otáča, zamieňa. Spravidla píše křčovito, takže písmo má niekedy zvláštny ráz. Často sa vyskytuje spoločne s dysortografiou (poruchou pravopisu), obidve spoločne ovplyvňujú kvalitu písma. Patrí medzi špecifické poruchy učenia.

Dysgrafik má problémy s grafickou stránkou písomného prejavu, s osvojením si tvarov písma, ich napodobením a zapamätaním. Dieťa často tvary zrkadlovo otáča, alebo ich vzájomne zamieňa. Spravidla píše křčovito, takže písmo má niekedy úplne zvláštny ráz. Z hľadiska neurologického ide o grafomotorickú dyspraxiu. Môže byť vrodená, ale aj získaná, môže ísť o poškodenie mozgu. Samotný proces písania je ovplyvnený grafomotorikou a mentálnymi funkciami ako vnímanie, myslenie, reč, pamäť, pozornosť, fantázia. Tieto deti majú najčastejšie deficity v jemnej motorike, majú zníženú zrakovú predstavivosť (nie sú schopné vybaviť si tvary písmen), nie sú schopné zapamätať si motorické vzorce tvarov písmen, majú nedostatočné fonematické uvedomenie, problémy so zrakovo-sluchoým vnímaním, majú problémy so sledom úloh (pravidelné opakovanie prvkov a činností podľa daných pravidiel), majú problém používať viac zmyslov naraz pri jednej aktivite (spojenie hláska – písmeno). Ťažkosti s písaním sú u každého dieťaťa individuálne a špecifické.

Prejavuje sa so vstupom do školy. Dieťa si ťažko osvojuje písmenká a jeho písmo je nečitateľné alebo nezrelé, napriek tomu, že sa snaží písať pekne a dobre zo všetkých síl. Pre dieťa je to veľmi náročná činnosť a spotrebuje množstvo síl, preto je pre tieto deti skoro nemožné sústrediť sa na gramatiku a používať vedomosti, ktoré bežne ovládajú. Takéto dieťa musí písaniu venovať strašne veľa času a píše mimoriadne pomaly. Pomalé tempo potom spôsobuje, že dieťa sústavné nestíha, dopisuje niečo a nakoniec môže rezignovať.

Dôležité je, aby takéto dieťa nebolo preťažované písaním, pretože to jeho problém nerieši, práve naopak prehĺbi nechuť k tejto činnosti. Preto je dôležité písať síce menej, ale pravidelne.

Ako rodič zistí, že má dysgrafia?

- od začiatku školskej dochádzky je problém s písaním – nepamätá si tvar písmena, dlho si naň spomína, nie je schopný ho napodobniť, veľakrát si tvar zľahčuje
- proces automatizácie nabieha veľmi neskoro, vyžaduje veľkú námahu od dieťaťa a napriek tomu výsledok nie je adekvátny vynaloženému úsiliu
- prepísovanie neprináša zlepšenie, úprava zošitov je neúhľadná, nestíha odpisovať z tabule, robí si poznámky, hlavne na druhom stupni sú poznámky často nepoužiteľné
- dieťa často odmieta písať
- často si zamieňa tvarovo podobné písmená o/a, b/d
- zamieňa zvukovo podobné t/v, g/k
- prehadzuje písmená, alebo slabiky v slovách, pridáva iné písmená do slov, zabúda napísať písmená
- nedodržiava diakritiku (bodky, čiarky, dĺžne)
- nerozlišuje mäkké a tvrdé slabiky, dlhé a krátke slabiky
- píše zrkadlovo
- veľkosť písmen je nerovnomerná, často rozmazaná, časté sú opravy, prepísovanie
- píše ako počuje (foneticky)
- písanie je pomalé
- nie je schopné udržať písmená na riadku

- písanie aj držanie písacieho náčinia je kľčovité
- Ako pracovať s deťmi s dysgrafiou*
- postupovať individuálnym tempom
- umožniť, aby si zručnosť písania správne a dostatočne osvojilo
- zapájame viac zmyslov – sluch, aj hmat (hádame hmatom na písmene z umelej hmoty o aké písmeno ide)
- zapájame aj hrubú motoriku – uvoľňovacie cviky celej hornej končatiny, potom zápästie, prsty)
- pomáha rytmizácia – písanie v rytme, dbáme na plynulosť pohybu
- najprv si dieťa vytvára predstavu o písme – píše ho v priestore – vo vzduchu, na stole s otvorenými aj zatvorenými očami
- potom nasleduje pokus o napodobenie tvaru písmena
- ak sa mu nedarí, pomôžeme mu a vedieme mu ruku
- obťahuje veľký tvar a nahlas to komentuje
- postupne tvar zmeňujeme na stranu papiera A4, až na menší tvar v zošite
- využívame, aby si dieťa pri písaní nahlas hovorilo čo píše
- dbáme na správne sedenie a držanie písacieho náčinia – ruka sa zľahka dotýka malíčkom papiera, písaciu potrebu drží dieťa v troch prstoch, ukazovák vedie pohyb dole, prostredník hore, palec pohyb podporuje dopredu. Využívame písacie potreby, ktoré majú trojuholníkový prierez
- dobrý je aj nácvik premeny tlačeneho písma na písané – ukážeme kartičku s tlačenu formou a dieťa priradí kartičku s písanou formou písmena
- uplatňujeme aj metódu prepisovania z tlačenej formy na písanú
- precvičujeme si tie skupiny písmen, ktoré zamieňa, ako aj správne umiestňovanie diakritických znamienok
- precvičujeme správne spájanie spojov br, vr,... až kým ich neovláda správne –rozlišujeme farebne
- vždy precvičujeme tak dlho, až kým to dieťa neovláda správne
- využívame pomocné linajky tak dlho, ako to dieťa potrebuje, neberieme ohľad na vek
- nenútíme ho písať na čas
- nedopisujeme doma, čo v škole nestihlo

Dysortografia

Je to porucha pravopisu, ktorá sa prejavuje neschopnosťou dieťaťa osvojiť si pravopis pri normálnom intelektu, primeranej sociokultúrnej a emocionálnej príležitosti a štandardných výučbových postupoch pedagóga. Vyskytuje sa v rôznych formách aj stupňoch a je často súčasťou vývinovej dyslexie. Mechanizmy pri dyslexii a dysortografii sú veľmi podobné, do popredia vystupujú nedostatky vo fonologickom uvedomovaní a špecifické poruchy reči, ďalej akusticko-verbálna a pracovná pamäť, špecifické asimilácie, artikulačná neobratnosť, gramatický cit a cit pre morfémovú štruktúru jazyka, neschopnosť aplikovať osvojené pravopisné pravidlá v procese písania.

Nedostatky v oblasti fonologického uvedomovania sa prejavujú ako ťažkosti s identifikovaním jednotlivých zvukov (písmen), z ktorých sa písané slovo skladá, spájaním písmen do slabík a slov.

Porucha sa netýka celej gramatiky, ale špeciálnych dysortografických javov ako sú napríklad zámena krátkych dlhých samohlások, vynechávanie, pridávanie a zamieňanie slov, slabík alebo hlások. Ak má dieťa ťažkosti vo vnímaní hovorenej reči na úrovni hlások (dĺžku, mäkkosť), často vynecháva dĺžne i mäkkene.

Dôležitosť rečových a jazykových schopností – ťažkosti v artikulácii sa premietajú prítomnosťou špecifických asimilácií, kedy dieťa povie namiesto „Saša suší šaty“, reprodukuje „Sasa šuší šaty.“ Asimilácie môžu byť aj v znej a neznej spoluhláske Zuzka/Suska, alebo mäkkej a tvrdej slabiky – dedina/dedyna. Tieto asimilácie sa potom neprejavujú len v reči, ale aj v diktáte a písaní

Pri artikulačnej neobratnosti – dochádza ku komoleniu slov – helikoptéra /helitokota a takúto skomoleninu potom aj napíše

Pamäť- využíva ju pri podržaní správneho sledu hlások v slove a pri ich prevode zo zvukovej do grafickej podoby. Musí si byť schopné pohotovo z pamäte vybaviť dané písmeno napr. zamieňa b/d. Staršie deti si zas musia efektívne vybaviť z pamäti informácie o naučených pravopisných pravidlách, obrazy slov, ktoré pamäť uchováva vďaka čítaniu. Stane sa, že dieťa odrecituje vybrané slová, ale napíše bydlisko s mäkkým i. Cieľom v terapii dysortografie je aj to, aby sme naučili deti stratégie učenia. Aby dieťa získalo vhlád do učebného materiálu, aby ovládalo spôsoby, ako sa má učiť.

Vybrané slová si nakreslím, naučím sa pesničku, schematicky si znázorním,...

Proces písania – motorický akt, je náročný na kognitívne, jazykové, rečové, motorické schopnosti, pozornosť, pamäť, zrakové, sluchové schopnosti. Je to komplex schopností, ktoré potrebujeme, aby sme si osvojili pravopis.

Prejavy dysortografie v škole

Rozlišujeme *hypoaktívnu formu* – pre ktorú je charakteristické zdĺhavé písanie s množstvom chýb, *hyperaktívnu formu* – písanie je rýchle a s množstvom chýb, bez kontroly a spätnej väzby.

Následky dysgrafie

Aj pri nácviku pravopisu využívame podobné kognitívne procesy ako pri čítaní.

Teda musím si vybaviť písmeno, z ktorého sa slovo skladá, správne ho zoradiť, podržať celý rad písmen v pamäti, až pokiaľ ho nenapíšem. Potrebujem súhrn základných funkcií, ktoré sa na tom podieľajú. Napr: zrakové rozlišovanie tvarov, sluchové rozlišovanie hlások, slabík, fonologické uvedomovanie, zrakovú a sluchovú pamäť, zmysel pre rytmus, priestorovú orientáciu. Ak je niektorá zložka menej rozvinutá, či chýba, dochádza k problému.

Často sa objavujú poruchy sluchového vnímania a rozlišovania – deti nepočujú, čo sa im diktuje, aj keď sluch majú v poriadku.

Často im chýba cit pre jazyk, majú problém s praktickým uplatnením naučených gramatických pravidiel. Problémy sú s poruchou krátkodobej pamäte a pozornosti – dieťa nie je schopné si zachytiť jednotlivé komponenty v pamäti v správnom poradí dovtedy, kým nedopíše slovo.

Dysortografia sa neprejavuje u každého rovnako, ale má spoločné znaky:

- výmena, pridávanie, vynechávanie písmen, alebo slabík
- problémy s rozlišovaním mäkkých a tvrdých slabík
- nedodržiavanie diakritiky a interpunkcie, alebo ich nesprávne umiestnenie a nerozlišovanie krátkych a dlhých samohlások
- nerozlišovanie sykaviek
- nedodržiavanie hraníc slov vo vete

ak nerozlišuje krátke a dlhé samohlásky, nedodržiava diakritiku – príčinou je nedostatočné fonematické diferencovanie, ťažkosti pri reprodukcii rytmu, často nesústredenosť, náhlivosť pri písaní (lepšie je, keď znamienka píše hneď)

ak nerozlišuje slabiky dy/di, ty/ti, ny/ni, ly/li – problém zapríčiňuje nedostatočné sluchové vnímanie, alebo znížená schopnosť aplikovať učivo o tvrdých a mäkkých slabikách, alebo nedostatočné zafixovanie tohto učiva – treba aby si nahlas diktoval, čo píše, naučil sa kontrolovať písaný text

ak nerozlišuje sykavky (c,s,z,dz,č,š,ž,dž) – môže ísť o nesprávnu výslovnosť, zníženú sluchovú diferenciaciu (špecifické asimilácie) – ako pomôcku má žiak pred sebou karty s obrázkami úst, ktoré sú farebne rozlíšené

ak ide o zámenu písmen – príčinou je deficit v pamäti, nedostatočné rozlišovanie tvarov písmen – potrebný je tréning sluchovo-verbálnej pamäti, zrakové rozcvičky na identifikáciu tvarovo podobných písmen (b/d/p, m/n, o/a,,)

ak ide o vynechávanie, pridávanie, prehadzovanie písmen, slabík – nedostatky vo fonologickom uvedomovaní, znížená schopnosť vybavovať si písmená, časté sú poruchy pozornosti, náhlivosť, nesústredenosť pri písaní, problémy s orientáciou v priestore, pomalé tempo písania – vhodný je tréning fonematického uvedomovania, hlavne problémových slov, využívať tabuľku abecedy so všetkými tvarmi, cvičenia zamerané na koncentráciu a pozornosť

ak nedodržiava hranice slov vo vete – ide o ťažkosti v analýze a syntéze, v chápaní obsahovej stránky, v grafomotorike. Dieťa píše slová, ktoré mu tvoria zvukovú jednotu spolu. Spája predložky, zvrtné zámená, nerozlišuje začiatok a koniec vety - učí sa identifikovať slová v reči tak, že počíta počet slov vo vete sluchovou cestou, potom v texte, kde sú všetky slová napísané do jedného tiesto oddeľuje čiarami, spája rozstrihanú vetu,...

Ako rodič zistí, že môže jeho dieťa byť dysortografikom?

- výskyt porúch učenia v rodine
- ťažkosti vo výslovnosti u dieťaťa
- ťažkosti vo vyjadrovaní
- narušený vývin reči, prípadne vývinová dysfázia
- slabé čítanie, až dyslexia

- deficity pamäti

Pozitívna motivácia dieťaťa je veľmi dôležitá, preto by aj hodnotenie malo byť v podobnom duchu. Malo by síce dieťaťu ukázať, v čom sú jeho nedostatky, ale zhodnotiť i to, že dieťa sa lepší a v budúcnosti bude dosahovať lepšie výsledky. Úspech je niečo, po čom takéto dieťa nesmierne túži.

Dyskalkúlia

Je to špecifická porucha počítania, prejavujúca sa ťažkosťami v získavaní a používaní základných početných schopností, pri bežnom sociokultúrnom zázemí a primeraných rozumových schopnostiach.

Prejavy dyskalkúlie

Dieťa s dyskalkúliou nechápe matematické pojmy, predstavy, pravidlá a formulácie, napriek tomu, že matematike venuje dostatok času. Nie je napríklad schopné realizovať a chápať podstatu odčítania, sčítania, násobenia a delenia. Máva nedostatočné matematické myslenie a predstavivosť. Problémy s čítaním ani písaním nemá. Verbálny prejav je na veľmi dobrej úrovni. Problém nastane vtedy, keď sa v texte objaví matematická symbolika. Dieťa môže začať jednotlivé čísla zamieňať, nahrádzať inými písmenami alebo symbolmi alebo ich dokonca vôbec nespoznáva.

Napriek ťažkostiam, ktoré takéto dieťa má, vie si dobre zapamätať tlačенý text, zaujíma sa o vedu, pokiaľ si nevyžaduje matematické myslenie a môže vynikať vo výtvarnom umení.

Často sa vyskytuje:

- nepochopenie pojmu číslo,
- neschopnosť pamätať si, čítať a písať čísla,
- nedostatočná predstavivosť číselného radu, neschopnosť v ňom pokračovať, orientovať sa,
- neschopnosť pamätať si vzorce, pravidlá a uplatňovať ich pri riešení úloh,
- problém s prechodom cez desiatku,
- zamieňanie podobných čísel,
- zamieňanie poradia čísiel,
- nezvládanie spájania čísel,
- problém s čítaním čísla, v ktorom sa v strede nachádza nula,
- zamieňanie matematických operácií a pojmov (väčší – menší, viac – menej, a pod.),
- počítanie čísel po jednom,
- problém s triedením prvkov podľa tvaru, veľkosti a pod.,
- problém s rozlišovaním geometrických tvarov,
- problémy s rysovaním.

Problémy dyskalkúlie bývajú sprevádzané:

- poruchou pravo–ľavej orientácie,
- poruchou priestorovej orientácie,
- poruchou zrakového, sluchového vnímania,
- nesústredenosťou, poruchou pozornosti a pamäte.

Ako pracovať s dieťaťom s dyskalkúliou:

- zistenie chýb a nedostatkov dieťaťa, dobrá spolupráca s rodičmi dieťaťa, vysvetlenie dieťaťu v čom sú jeho nedostatky,
- doprajme dieťaťu dlhší čas na osvojenie si jednotlivých matematických algoritmov
- zadávané príklady musia byť jasné a zrozumiteľné, riešenia musí mať dieťa postupne rozkrokové, t.j. rozpísané čo má urobiť ako prvé, čo ďalej a ďalej až do konečného riešenia úlohy,
- na riešenia mu poskytujeme dostatočný čas, aby úlohy stihlo vypracovať bez stresu a napätia,
- vždy si overíme sledovaním práce, či dieťa správne pochopilo, čo má robiť,
- dieťaťu umožníme používať kompenzačné pomôcky – kalkulačky, pomocné papiere na výpočty, návody na riešenie daného typu príkladov,
- časté opakovania a precvičovanie jednotlivých početných úkonov, aby ich dieťa priebežne nezabúdalo,
- priebežne žiaka motivovať, povzbudzovať a hodnotiť každý aj nepatrný pokrok, ktorý urobilo,
- viesť ho k postupnej samostatnosti pri počítaní a využívaní pomôcok, podporovať jeho sebadôveru.